

ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР

Мавлиддинов Рамзидин Рахматуллоевич

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети

Магистратура тингловчиси, капитан

Аннотация: Ушбу мақолада туризм тушунчаси ҳақида сўз боради. Шунингдек, туризмни ривожланишига таъсир этувчи омиллар муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: туризм, дестинатция, рельеф, “Туризм тўғрисида”ги қонун, транзит.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие туризма. Также обсуждаются факторы, влияющие на развитие туризма.

Ключевые слова: туризм, дестинация, рельеф, Закон «О туризме», транзит.

Annotation: This article discusses the concept of tourism. Factors influencing tourism development are also discussed.

Keywords: tourism, destination, relief, Law “On Tourism”, transit.

Туризм ўзининг кўп қиррали таркиби билан жамият ҳаётининг барча соҳаларига фаол таъсир ўтказиб келмоқда. У иқтисодиётнинг кўпгина жабҳаларини ривожлантиришга имкон туғдиради. Жумладан, транспорт тармоқлари, алоқа, йўл қурилиши, меҳмонхоналар, умумий овқатланиш корхоналари, каммунал хўжалиги, маиший хизмат кўрсатиш, сервис соҳаси, савдо тармоқлари ва ҳ.к. Туризмни ривожлантириш бир вақтнинг ўзида ўзига хос дам олиш, ҳордиқ чиқариш, кўнгили очар масканлар индустриясини ташкил этиб, ўз ўрнида сайёҳларга сифатли хизмат кўрсатиш билан боғлиқ бир қатор соҳаларни қамраб олгандир.

Туризм ўзида жаҳон иқтисодиётининг мураккаб ва мажмуавий соҳаларини мужассам этганки, бу бутун жаҳон хўжалигига сезиларли таъсир ўтказди. Алоҳида мамлакатлар хўжалигига ҳам, худудларга ҳам у бирдай тегишли. Айрим мамлакатларда халқаро туризм валюта тушумларининг ягона манбаи ҳисобланади.

Унинг шарофати билан иқтисодий тараққиёт юқори даражаси ва халқ турмуш фаровонлиги қўллаб –қувватланиб турилади.

Келинг, энди туризм тушунчасига таъриф бериб ўтсак. Дунёнинг кўзга кўринган олимлари ва соҳа мутахассислари томонидан ушбу тушунчага турлича таъриф ва фикрлар келтириб ўтилган. Хусусан, ҳозирги замон хорижий илмий адабиётларида «туризм» тушунчасини аниқлашга турлича ёндошувлар мавжуд.

Бу ёндошувларни турлича белгиларга қараб бир неча гуруҳларга бирлаштириш мумкин:

➤ туризм одамларни йўналиш бўйича аниқ объектга ташриф буюриши ёки махсус қизиқишини қондириш ва доимий яшаш жойига қайтиб келиши ҳаракатларининг алоҳида шаклидир;

➤ туризм одамларни ҳаракатланиши (жойини ўзгартириши), уларни доимий яшаш жойида бўлмаслиги ва қизиққан объектида (сафарда) вақтинча бўлиши;

➤ туризм шахсни унинг ижтимоий-гуманитар функцияси орқали (тарбиявий, таълимий, соғломлаштириш ва спорт) амалга ошириладиган ривожланиши алоҳида шаклидир;

➤ туризм дам олишни, бўш вақтни ўтказишнинг оммавий шаклидир;

➤ туризм одамларга вақтинча доимий яшаш жойида (туризмни аниқлашга «самолёт» ёндошуви) бўлмаган пайтида хизмат кўрсатиш бўйича хўжалик соҳасидир;

➤ туризм бозор сегменти сифатида истеъмолчиларга ўз маҳсулотлари ва изматларини (маркетинг назарияси нуқтаи назаридан) таклиф этиш мақсадида анъанавий хўжалик тармоқлари (транспорт, умумий овқатланиш, меҳмонхона хўжалиги, маданият, савдо ва бошқа.) билан бозорга чиқади;

➤ туризм ҳодиса сифатида мутлақо дам олиш деб онгимизга сингиб кетган анъанавий тасаввурларга сиғмайди 1991й Оттава, Канада да булиб ўтган БТТ - Бутунжаҳон туристик ташкилоти саёҳат ва туризм статистикаси бўйича конференцияда концепция сифатида талаблар йўналиши танланди ва туризм шундай белгиланиш олди: «Туризм - одатдаги муҳитдан ташқарида дам олиш, ишга алоқадор ва бошқа мақсадларда бир йилдан кўп бўлмаган даврда бўлган саёҳат ва жойларда бўлишни амалга оширган шахс фаолияти»;

➤ Туризм – жисмоний шахснинг доимий истиқомат жойидан соғломлаштириш, маърифий, касбий – амалий ёки бошқа мақсадларда борилган жойда (мамлакатда) ҳақ тўланадиган фаолият билан шуғулланмаган ҳолда узоғи билан бир йил муддатга жўнаб кетиши (саёҳат қилиши) дир. (Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисидаги қонуни». 3 модда. 1999 йил 20 август).

Энди эса, туризмга таъсир этувчи омилларни санаб ўтсак. Туризмга таъсир этувчи омиллар: табиий, иқтисодий, технологик, ижтимоий, маданий, сиёсий, ҳуқуқий, жисмоний ва бошқаларга бўлинади.

Туризмни ривожлантиришда мамлакат ва ҳудуднинг географик ўрни яъни унинг денгиз ва океанга яқинлиги, қирғоқ чизикларининг хусусияти, турли хил сув, автомобиль ва темир йўллар билан кесишиш жойи, тоғли ва ўрмон манзарали жойларга яқинлиги, улар билан таъминланганлик даражасига ҳам боғлиқ бўлади. Жумладан, халқаро туризмни ривожланишда Европа

мамлакатлари, Вест Индия, Сингапур каби минтақалар ва ҳудудлар географик жойланиш хусусияти билан алоҳида ажралиб туради.

Минглаб ҳаттоки миллионлаб туристларнинг келиб кетишида туристик ўлканинг ер усти тузилиши рельефи катта роль ўйнайди. Тоғли, хуш манзарали, мураккаб рельеф тузилишига эга бўлган ўлкалар туристлар оқимини ўзига кўпроқ жалб қилишади. Мураккаб тоғ рельеф ландшафти эстетик жиҳатдан текислик, ясси ҳудудларга нисбатан туристларни кўпроқ жалб этиш имкониятига эга. Тоғли ўлкалар ўзининг тоза ва соф ҳавоси билан ажралиб, тоғ спортини ривожлантириш имконини туғдиради. Европанинг Алп, Осиёнинг Химолой, Африканинг Атлас, Американинг Кордильера ва Австралиянинг Катта сув айирғич тоғлари, Янги Зеландиянинг Жанубий Алп тоғлари туризм соҳасида йирик марказларга айлангани бежиз эмас.

Туризмнинг ривожланиш жараёнлари кўп ҳолларда мамлакатлар ва ҳудудларнинг табиий иқлим шароитига ҳам боғлиқ бўлади. Бу ўринда табиий иқлим шароити етакчи ўринни эгаллайди. Табиий иқлим шароити туризм ҳаракатини мавсумий характерга айлантирувчи асосий омил бўлиб ҳисобланади. Табиатда об-ҳавонинг ўзгариши, табиий офатларнинг тез-тез такрорланиш ҳодисалари, табиат инжиқликлари туристлар оқимининг кескин камайишига сабабчи бўлади. Шу сабабли туризмнинг энг ривожланган минтақалари ер шарининг мутадил иқлим зоналарига тўғри келади. Жумладан, Ўрта ер денгизи, Қора денгиз, Кариб денгизи, Адриатика денгизи, Болтиқ денгизи, Япон денгизи, Жанубий Хитой денгизи қирғоқларида жойлашган мамлакатларда туризм халқаро аҳамиятга эга.

Навбатдаги омилимиз бу туризмни ривожланишида транзит йўлларининг ўрни. Транзит сўзининг маъноси бир мамлакатдан иккинчи мамлакатга учинчи мамлакат тупроғи орқали пасажирлар ва юкларни олиб ўтиш тушунилади. Туристлар ўз саёҳат мақсади сари йўл олар эканлар, бир мунча вақт (бир неча соатдан бир неча кунгача) транзит минтақа деб алатувчи жойларда тўхташлари мумкин. Бу энг аввало бир транспортдан бошқа транспорт воситасига (масалан, самолётдан автобусга) ўтиб ўтиш жойи. Шунинг учун ҳам транспорт хизмати бу ерда асосий роль ўйнайди. Транзит минтақаси функцияларидан бири шундан иборатки, туристларга умумий овқатланиш корхоналари томонидан (ресторанлар, кафе ва бошқ.) хизмат кўрсатилишидир. Аммо, туристлар бу ерда диққатга сазовар жойлар бўлса, уларни томоша қилиш учун бир неча кун қолишлари ҳам мумкин.

Транзит минтақаси (транзит йўналиш) туристларни «вужудга келтирувчи» ва туристик дестинация (манзил)лар ўртасида боғловчи буғин ҳисобланади. Бу тушунча мазкур схеманинг энг муҳим элементлари саналади. Чунки транзит минтақа орқали турли туристик оқимлар ўтиши мумкин. Аммо бироқ саёҳатнинг

мақсади – бу туристик дестинатция минтақасидир. Дестинатция тушунчаси, унинг моҳияти ва хусусиятларига тўхталамиз.

«Дестинатция» лотинча сўздан келиб чиққан бўлиб, турар жой (ўрин, манзил, макон) маъносини англатади. Бу атама XX асрнинг 90 йилларида туризм соҳасида кенг қўлланила бошлади. Хорижий адабиётларда «дестинатция» тушунчасини аниқлаштириш учун икки хил ёндошув мавжуд.

Биринчи ёндошувда дестинатция маълум (проф. Лейпер табрича) географик чегарага эга территория сифатида талқин этилади. Бошқа нуқтаи назардан «дестинатция» - бу туристлар учун жалб этувчи географик территория бўлиб ҳисобланади. Яъни жалб этувчи категория биринчи ўринга чиқади. У турли туристик гуруҳлар учун бир хил бўлмаслиги мумкин. Мисол учун, туристлар турли ёшда, пули, қизиқиши, чегараланган бир ҳудудда дам олиши (кемпинг, отел) саёҳат мақсадларига мутлақо мос келмаслиги мумкин. Бировларни пляжлар ва денгизлар жалб қилса, бошқаларни эса тарихий жойлар ва музейлар, учинчи кишиларни сайр-томоша, фаол дам олиш ва бошқалар ром этади.

Шундай қилиб, дестинатция (бориладиган манзил) саёҳатчиларни вақтинча бўлишга жалб қилади. Чунки у улар яшайдиган мамлакатда бўлмаган ҳарактерли хусусиятларга эгадир. Бу жойлар туризм индустрияси туристларни жойлаштириш, овқатланишини ташкил қилиш, сайр – томоша ва дам олиш, саёҳлик эҳтиёж товарлари ва сувенирларни чакана савдосини ташкил қилишга мўлжалланган.

Шунга қарамасдан, ҳар қандай жойни дестинатцияга киритиб, бўлмайди. Жой (ҳудуд) дестинатция деб аталиши учун қуйидаги асосий талабларга жавоб бериши керак.

Биринчидан туристларни қабул қилиш учун зарур маълум хизматлар тўплами мавжудлиги, бу шундай хизматлар тўплами бўлиши керакки, туристга маҳсулот таклиф қилинганда айтилганидан зиёда худди турист кутаётганидай бўлсин. Бундай тўпламга биринчи навбатда қуйидагилар киради:

- ✓ дестинатция (манзил)га олиб бориш ва қайтиб келиш ҳозирги пайтда
- ✓ ташишда қулай ва сифатли транспорт хизматига талаб ошмоқда, ташиш кўпаймоқда ва уларнинг бажарилиши шарт;
- ✓ этарли даражада хизмат кўрсатиладиган тунаш (отеллар, кемпинглар, дала ҳовлилар ва бошқалар мавжудлиги) ва овқатланиш (ресторанлар, кафе, барлар ва бошқ.).

Иккинчидан, туристларни қизиқтирувчи диққатга сазовар жойлар мавжудлиги, худди ана шу борада дестинатциялар ўртасида рақобат вужудга келади. Қанча кўп янги нарсаларни томоша қилиш, мириқиб сайр қилиш, хордиқ чиқариш имконияти бўлса, шунчалик туристларнинг қизиқиши ва келиши ортиб боради.

Учинчидан туристик бозорда маҳсулот ҳаракатланишида зарур восита ҳисобланган ахборот тизимининг мавжудлигидир. Бу энг аввало резервлаштириш ва бронлаштириш ахборот тизимига кириш имкониятидир.

Шундай қилиб, дестинатция – бу маълум хизматлар таклиф қиладиган, туристнинг эҳтиёжини қондирадиган, мақсадлари талабига жавоб берадиган территория ёки манзилдир.

Дестинатция бирламчи ва иккиламчи бўлиши мумкин. Бирламчи дестинатцияга ўзининг жалб қилиш хусусиятлари билан мижозни ташриф буюришга чорлайди. Бундан кўзда тутилган асосий мақсад – бу қизиқишни маълум етарли узоқ вақт ораликда (масалан, бир ҳафтага) қондиришдан иборат.

Иккиламчи дестинатция (ёки йўлда тўхташ) биринчи дестинатцияга бориш йўлида тўхталмаса бўлмайдиган жойни билдиради. Иккиламчи дестинатцияни асосий вазифаси туристларни бир – икки кунга истакларини қондиришдан иборат. У бир томондан биринчи дестинатцияга боришда йўлда тўхташ зарурати, иккинчи томондан турист учун диққатга сазовар жойларни томоша қилиш учун бир-икки кунлик сайртомошадир. Шунинг учун ҳам иккиламчи дестинатция қисқа муддатга туристларни кўпроқ жалб қилиши лозим.

Яна бир муҳим жиҳатни таъкидлаш керак. Бирламчи дестинатция ҳамма вақт маълум ҳудудда жойлашиши билан ҳарактерланади (масалан, Диснейленд), иккиламчиси эса транспорт коммуникацияларига нисбатан албатта қулай жойлашган бўлиши зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 18.07.2019 йилдаги ЎРҚ-549-сон.
2. Мирзаев М.А., Алиева М.Т. Туризм асослари. Ўқув қўлланма.-Т.: Ўзбекистон файлафуслар жамияти, 2011.297 б.
3. Тухлиев И.С., Қудратов Ғ.Ҳ., Пардаев М.Қ. Туризмни режалаштириш.
4. Маматқулов М.Х., Бектемиров А.Б., Тухлиев И.С. “Халқаро туризм” - Дарслик. Тошкент., 2009 й. 191 б.
5. Маматқулов Х.М. “Меҳмонхона ва туристик комплексларда хизматларни ташкил этиш”. Ўқувқўлланма. -С.: СамИСИ, 2012. 339 б
6. Маматқулов Х.М. «Туризм инфратузилмаси» Ўқув қўлланма. –Т.: Ўзбекистон файлафуслар жамияти» нашриёти, 2011. 335 б.

ЭЛЕКТРОН МАНБАЛАР:

1. <https://lex.uz>